



UDK 811.163.1'367.4
Izvorni znanstveni članak
Primljen 4. 8. 2015.
Prihvaćen za tisak 19. 01. 2016.

Ana Kovačević

Staroslavenski institut u Zagrebu

Upravljana neobrojčena kvantifikacija

Upravljana neobrojčena kvantifikacija obuhvaća imenske kvantifikacijske skupine u kojima priložni ili imenički kvantifikator upravlja (regira) dopunom u genitivu: *vele blaga, čest' ribi pečeni*. U radu su predstavljene osnovne semantičke i sintaktičke karakteristike toga tipa kvantifikacijskih skupina: vrsta i broj sastavnica kvantifikacijske skupine, red sastavnica, genitiv količine, sročnost s predikatom, sročnost sa sljedećim predikatom te sročnost s anaforičkim riječima. Izdvojene su i neke dijakronijske zanimljivosti neobrojčenih kvantifikacija. Analiza sročnosti imenske skupine i ostalih dijelova rečenice pokazuje da obje sastavnice kvantifikacijske skupine, kvantifikator i dopuna, mogu biti referentan član skupine, odnosno kontrolori sročnosti. Rad se temelji na analizi korpusa hrvatskoglagoljskih tekstova crkvenoslavenskoga razdoblja.

Ključne riječi: neobrojčene kvantifikacijske imenske skupine; upravljanje; sročnost; hrvatski crkvenoslavenski.

1. Uvod

Kvantifikacijske su imenske skupine jedan od u jeziku raspoloživih načina izražavanja kvantifikacije, tj. utvrđivanja količine izvanjezičnih referenata (Znika 2002: 95). Nužno se sastoje od dva člana; jednoga koji označava količinu, tj. kvantifikatora i drugoga člana koji označava izvanjezični referent čija se količina utvrđuje.

Ovaj je rad, nakon uvodnoga klasificiranja kvantifikacijskih skupina prema semantičkom i gramatičkom kriteriju (1.1. i 1.2.), posvećen upravljanim neobrojčanim kvantifikacijama (2.) koje su opisane s obzirom na vrstu i broj sastavnica (2.1.), red sastavnica (2.2.), genitiv količine (2.3.), sročnost s predikatom (2.4.), sročnost s anaforičkim riječima (2.5.) te s obzirom na zanimljivosti iz dijakronijske perspektive (2.6.).



1.1. Semantički kriterij

Kvantifikacijske imenske skupine mogu se razvrstati s obzirom na dva osnovna kriterija, semantički i gramatički. Osnovnim semantičkim kriterijem kvantifikacijske se imenske skupine raščlanjuju s obzirom na pitanje koliko precizno određuju količinu. Tako se razlikuje točna (precizna, određena) od približne (neodređene) kvantifikacije.

U prvu se najčešće uvrštavaju numeričke kvantifikacije, tj. one obrojčene bilo brojem bilo nekom drugom brojevnom riječi: *dva razbojnika, desetero dèti, deset' zapovèdi moiséovèhъ, sto mèr' olèè* i sl. No ako će se ostati pri terminima točna/precizna/određena, onda u tu skupinu ulaze i neke nebrojevne imeničke, zamjeničke i pridjevske kvantifikacijske skupine. Od imeničkih su to one u kojima je kvantifikator jedinica mjere. U zadanome su korpusu takve, primjerice, imenica *libra (libra mura)* i *dvolibrica (dvolibrica pšenice)*. Kako se *libra* odnosi na mjeru od 327 grama, može se reći da i ta vrsta kvantifikacije količinu izražava točno i precizno. Kada je pak o zamjeničkim kvantifikacijama riječ, onda su one kvantificirane množinskim oblicima zbirne zamjenice *всѣъ*, npr. *вси мученици, все napasti, vsa drèva dubravnaè*, jednako precizne i točne jer se odnose, tj. obuhvaćaju sve referente o kojima je u danom kontekstu riječ.¹ U analogiji sa zbirnom zamjenicom *всѣъ* točnom se kvantifikacijom mogu smatrati i one sa zamjeničkim pridjevom *всакъ*: *всакъ умъ, vsaka sila, vsako učenje* i sl. Premda nije izražena imenskom skupinom, pa tako izlazi iz okvira ovoga rada, točnom i preciznom kvantifikacijom valja poimati i onu izraženu niječnim zamjeničkim kvantifikatorom *nikto(že)*: *nitkože ne bê prèz raboti* (CPet 221r). U njoj je količina nulte vrijednosti posve precizno izražena.

¹ Anonimnom recenzentu/recenzentici zahvaljujem na primjedbi da bi »neuobičajen« naziv *zbirna zamjenica* valjalo obrazložiti. U paleokroatistici je on uobičajen (vidi npr. Mihaljević 2014: 147) za razliku od standardološke kroatistike koja taj tip zamjenica, kao i niječne zamjenice, uglavnom pridružuje skupini neodređenih zamjenica (vidi Barić i dr. 2005: 206, 207; Silić, Pranjković 2005: 127). Naziv *neodređene*, međutim, ne odgovara njihovoj semantičkoj naravi. Referencijalno su one posve određene i označavaju ukupnost svih referenata kojima se, u zadanom kontekstu, pripisuje isti ili sličan identitet. Isto vrijedi i za niječne zamjenice kojima je referencija sasvim jasna i određena: označavaju nepostojeći referent. Neodređene su zamjenice u zadanome korpusu one složene predmetkom *nè-* (npr. *nèkto*) te one istooblične odnosnim zamjenicama (npr. *iže*). Neodređeno-dopusne su one koje dolaze u svezi s dopusnim česticama (*iže ače* 'tko god'). Terminološko razlikovanje zbirnih, neodređenih i niječnih zamjenica kao jezičnih jedinica odgovaralo bi logičkoj trodiobi kvantifikatora na univerzalne, egzistencijalne i nulte (o čemu vidi Šarić 2002: 123, 223). Naziv *zbirne (zamjenice)* na tragu je naziva *kolektivne zamjenice* (vidi Simeon 1969: 751).



Približne (neodređene) kvantifikacije odnose se na neobročenu količinu (Vince 2014a: 189). Kao kvantifikatori u takvim imenskim skupinama dolaze pridjevi i zamjenički pridjevi (*mnogie lêpie dêvi, tolika hitrostь*), prilozi (*malo d'ni, vele s'traha*) te imenice (*mêhь vodi, krupice kruha*).

Konačno, relativnost semantičkih podjela potvrđuje činjenica da se i brojevima i brojevnim riječima može izraziti približna, a ne precizna količina. “Brojevnice ne razlikuju se uvijek od imenica kojima se izriče neobročena količina” (Vince 2014a: 190) što potvrđuje i primjer: *ot dvêju ribu tisuće ljudi nasiti* BrVat₆ 135d (isto). U navedenom primjeru množinski oblik brojevnice *tisuća* označava veliku, ali ipak približnu, tj. neodređenu količinu. Izražavanje neodređene, ali velike količine velikim brojevima ne odnosi se samo na brojevnice, nego i na ostale brojevne riječi. Potvrđuje to i poznati novozavjetni redak, odnosno odgovor Isusa iz Nazareta na Petrovo pitanje koliko je puta dužan oprostiti ako se netko ogriješi od njega:

- (1) *ne g(lago)lju tebê do sedm' krat' na do sedm'deset' sedmericeju* – MVat₄ 47b (Mt 18, 22)

U tome se primjeru kombinacija glavnoga broja (*sedm'deset'*) i brojevnoga priloga (*sedmericeju*) ne odnosi na broj 490, nego na beskonačno mnogo.

1.2. Gramatički kriterij

Prema gramatičkom se kriteriju kvantifikacijske imenske skupine mogu podijeliti s obzirom na narav odnosa između članova skupine. I tim se kriterijem razlikuju dvije skupine: sročne (kongruentne) kvantifikacijske skupine te upravljane (regirane) kvantifikacijske skupine.

Kod prvih se članovi slažu u rodu, broju i padežu: *vsi mučenici, mnogie lêpie dêvi, tolikimi znameni, dve sile nebeske*. Drugim riječima, sročni su. U zadanome su korpusu sročne zamjeničke (*vse stvorenje*) i pridjevske kvantifikacijske skupine (*dari veliki i mnogi*). Sročne su i brojevne kvantifikacijske skupine koje se odnose na obročenu količinu od 1 do 4 (*trimi danmi*) te od 11 do 14 (vidi Vince 2014a: 190, 196–197).

U drugoj pak skupini članovi kvantifikacijske skupine ne dijele iste gramatičke kategorije, nego kvantifikator upravlja (regira) padežnim oblikom drugoga člana, tj. svoje dopune. Upravljane su kvantifikacijske skupine u zadanome korpusu one brojevne koje označavaju obročenu količinu od 5–10, 15–19 te brojeve 20–100, 1000 i 10 000 (vidi Vince 2014a: 190, 197–199). Budući da se sadržajna i relevantna sa-



znanja o brojevima u zadanome korpusu mogu naći u radovima Vince (2004, 2014a, 2014b), ovaj je rad posvećen upravljanim nebrojčenim kvantifikacijskim skupinama, tj. onima u kojima su kvantifikatori prilozi (*mnogo hrъstьѣnъ*) te nebrojevne imenice (*satъ meda*). Rad se temelji na analizi reprezentativnoga i referentnoga korpusa *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* koji obuhvaća srednjovjekovne hrvatskoglagoljske spomenike od 12. do 16. stoljeća. Jezik je većine tih spomenika hrvatski crkvenoslavenski, prvi hrvatski književni jezik, dok se onaj u zbornicima definira kao čakavsko-crkvenoslavenski amalgam.²

2. Upravljana nebrojčena kvantifikacija

Upravljana nebrojčena kvantifikacija obuhvaća imenske skupine u kojima su kvantifikatori prilozi količine i imenice, tj. obuhvaća priložne i imeničke kvantifikacijske skupine. Može se postaviti pitanje zašto se kvantifikacijske skupine s prilogom koji upravlja u ovom radu smatraju podvrstom imenskih skupina, a ne samo priložnim skupinama. Takvo je mišljenje, primjerice, zastupljeno u Silić, Pranjković (2005: 275). Autori razlikuju četiri vrste spojeva riječi – imenički, pridjevski, glagolski i priložni – a među potonjima su i spojevi tipa *malo ulja*, *nekoliko nas*. Razloga zašto se u ovome radu smatraju imenskima je nekoliko. Prva je sama narav količinskih priloga koji se u okviru tradicionalne podjele riječi uvrstavaju u priloge. Prilozi se prototipno vežu za okolnosti glagolske radnje, što se ne može reći za količinske priloge u kvantifikacijskim skupinama. Prototipna priložna narav nije ni u tome što upravljaju dopunom kao ni u tome što su kontrolori sročnosti (o čemu vidi 2.4.). Obje su navedene karakteristike po naravi više imenske, a ne priložne. Osim toga, kvantifikacijska je skupina s priložnim kvantifikatorom u rečenici najčešće subjekt ili objekt, što opet odgovara naravi imenskih riječi. Pregled vrsta riječi iz tipološke perspektive količinske priloge ne ubraja među priloge, nego u tzv. imenske dodatke (vidi Marković 2012: 24). Osim toga, valja ne zaboraviti da je imenica koja označava ono što je kvantificirano semantički ipak nadređena svom kvantifikatoru koji je, opet semantički gledano, njezin modifikator. Tu činjenicu potvrđuje i gramatička pojava da upravljana imenica može biti i često jest kontrolor sročnosti sa sljedećim predikatom ili s anaforičkim riječima (vidi 2.4.3. i 2.5.). Isto tako, primjeri iz povijesti hrvatskoga jezika pokazuju da unutar prijedložnoga izraza količinski prilog kvantifikacijske skupine ne upravlja ničim (vidi 2.6.). Konačno, i neki lingvistički pristupi priložne kvantifikacijske skupine razmatraju unutar imenskih skupina, npr. kognitivni (vidi Belaj, Tanacković Faletar 2014).

² Više o crkvenoslavenskom jeziku u hrvatskom srednjovjekovlju vidi Mihaljević (2010).



Priložna je kvantifikacija u zadanome korpusu upravljana priložima količine *vele*, *veliko*, *veće*, *mного*, *malo*, *několiko* i *toliko* (usp. Kovačević 2014: 265–266). Imenice pak koje upravljaju kvantifikacijskom dopunom čine otvoreniji skup od priloga: *velikostь*, *velič'stvo*, *vědro*, *dělb*, *dělbkb*, *množьstvo*, *obilie*, *polь*, *měhb*, *srebro*, *stado*, *ukruhь*, *mrvica*, *kaležb*, *talantь* i dr. Iz njihove inherentne deklinabilne naravi proizlazi i deklinabilnost imeničkih kvantifikacijskih skupina (*po množ'stvu m(i)l(o)sti tvoe* (MVat₄ 66b); *s' množ(b)stvomb anj(e)lb* (BrLab 138b)) po kojoj se oblik kvantifikatora mijenja ovisno o upravljanju kojem je i sam podvrgnut, dok dopuna ostaje nepromijenjena, tj. uvijek je u genitivu. U skladu s nedeklinabilnom naravi priloga kao vrste riječi priložne kvantifikacijske skupine, iako imaju status imenske skupine, nemaju sva sintaktička obilježja imenskih riječi, tj. ne mogu se deklinirati.

2.1. Vrsta i broj sastavnica

Uz kvantifikator, bilo priložni bilo imenički, može stajati dopuna izražena imenicom, što je najučestaliji tip dopune (2a), pridjevom i participom (2b) te zamjenicom (2c), odnosno dopuna može dolaziti u obliku koje god deklinabilne vrste riječi:

- (2) a. *dažd' tebē b(og)ь ot rosi n(e)b(e)skie i ot tukoti z(e)mlskie obilie pšenice vina i olēē* – BrVO 163d (Gn 27,28)
- b. *množ'stvo nedužnih' i straždjučih' ot d(u)hb nečistihь prihoždahu k sp(asite)lu* – MVat₄ 173b/c
- c. *s' priroka vit'lēom'skago razumēhomь oče mnogo ih' ot veniēmina bivši ub'enih'* – BrVO 57a

Primjeri (2a) i (2b) pokazuju da nije neobično ni da se jednim te istim kvantifikatorom kvantificira više referenata, tj. da je dopuna višestruka, a tako i cijela kvantifikacijska skupina gubi svojstvo dvočlanosti. Ono se gubi i kada dopuna ima svoje atribute kao što to pokazuje primjer (2c). Ne čudi da upravo zamjenice potenciraju šire imenske skupine. Ta pojava proizlazi iz same njihove naravi, tj. činjenice da nemaju stalnoga referenta. Da i sam kvantifikator može biti modificiran te tako povećati brojnost članova kvantifikacijske skupine pokazuje sljedeći primjer:

- (3) *po semr'ti o(tь)ca i mat(e)re dopade ei ... tretaê čest' grada er(u)s(oli)ma* – BrLab 165a



2.2. Red sastavnica

Kao što je vidljivo iz svih dosada navedenih primjera kada je red riječi u pitanju, u zadanome se korpusu najčešće kvantifikator nalazi na prvom mjestu, tj. prethodi dopuni kojoj otvara mjesto. Iznimno se mogu naći primjeri u kojima se taj redosljed diskontinuiraju, primjerice:

- (4) a. *množas'tvo neis'čis'lno ženb ... s ras'pletenimi v'lasi* – BrN₂ 37b
b. *dai mi čest' dostoeću mi imêniê* – MVat₄ 43c (L 15, 12)
πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας.
Pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit.

U prvom je primjeru (4a) zabilježena postpozicija pridjeva (*neis'čis'lno*) u odnosu na imenicu, tj. kvantifikator (*množas'tvo*). Valja napomenuti da u zadanome korpusu to nije nimalo neobično jer je i inače postpozicija pridjeva u njemu manje obilježena od antepozicije (vidi više u Sudec 2013). Drugi je primjer (4b) zanimljiv jer neočekivani hrvatski crkvenoslavenski red riječi nije potaknut redom riječi u izvorniku, iako je u biblijskom tekstu „red riječi otajstvo“ koje valja nasljedovati.³ U grčkom i u latinskom kvantifikator i dopuna nisu odvojeni (*μέρος τῆς οὐσίας; portionem substantiae*). Ono što je u grčkome ispred kvantifikatora, *ἐπιβάλλον*, a u latinskome iza, *quae me contingit*, glagoljaš umeće između kvantifikatora i njegove imenske dopune, *dostoeću mi*. Poticaj je tome najvjerojatnije želja da se dvije dative zamjenice nađu što udaljenije jedna od druge.

U zadanome korpusu nije rijedak ni obrnut red riječi, odnosno preponiranost dopune kvantifikatoru:

- (5) a. *prieše k' s(e)bê b(i)sk(u)pe i regul'ne i s(vê)ts'ke ljudi i vs(a)ke v'rs<t>e ljudi mnogo* – BrN₂ 368c
b. *v' tom' z'godinbi snêga m'nož'stvo pade* – CPar 170r

Zabilježeni su i slučajevi ne samo s obrnutim redom riječi nego i s diskontinuiranim slijedom dopune i kvantifikatora:

- (6) *ako bi č(lovê)kь videl' semrt' svoju to greh' tvoril' bi mnogo a na konac' pokael' bi se* – CPet 25v

U primjeru (6) kvantifikacijska je imenska skupina razdvojena složenim glagolskim oblikom – kondicionalom.

³ O redu riječi biblijskoga teksta kao otajstvu vidi Vela, Vrtič (2013).



2.3. Genitiv količine

Priložni ili imenički kvantifikator upravlja dopunom u genitivu. Taj se genitiv u kroatističkoj literaturi naziva dijelnim ili partitivnim genitivom (Barić i dr. 2005: 559; Silić, Pranjković 2005: 202; Belaj, Tanacković Faletar 2014: 282, 283). U paleokroatistici ga pak Reinhart (2014: 320) imenuje kvantitativnim genitivom, a u ovom se radu naziva genitivom količine.

Genitiv je količine u imenskim kvantifikacijskim skupinama kroz povijest hrvatskoga jezika konstanta. Konstanta je i činjenica da se mijenja kategorija broja u ovisnosti poima li se označeni referent kao nešto jedinično ili kao mnogost.⁴ U prvom slučaju i u suvremenom hrvatskom jeziku i u zadanome korpusu crkvenoslavenskoga razdoblja kvantificirani referent dolazi u genitivu jednine (*mnogo zla, veliko vina, malo olêê, barilb vode*). U suprotnom, riječ je o genitivu množine (*veče popovb, mnogo divicb, stado kozb, množstvo ljudi*). Iako je pitanje sadrži li neka imenica ili imenska riječ značenja jediničnosti ili mnogosti donekle pretkazivo stupnjem njezine apstraktnosti odnosno konkretnosti, valja napomenuti da se konačan odgovor može dobiti samo u kontekstu, tj. u danoj upotrebi i nije gramatički ni semantički zadana kategorija, nego pragmatički (usp. Kuna 2008: 40).

U svakom slučaju, jedna te ista imenica može imati obje značenjske sastavnice, ali ne u istom kontekstu. Nekoliko redaka ranije navedena je skupina *barilb vode* s genitivom jednine koji sugerira poimanje jediničnosti (*voda*), dok će čitatelj u primjeru (9) vidjeti sintagmu *obilie vodb* u kojem genitiv množine sugerira nešto drugo. No valja voditi računa o značenju koje je različito. U primjeru *barilb vode* voda se odnosi na tvar vode, vodikov oksid, što podrazumijeva jediničnost. U drugom slučaju voda se odnosi na konkretne i različite oblike, rijeke, jezera, mora, izvore i dr. i zato je moguće da se poima kao mnogost. Slično tomu je i s primjerom *mnogo zla*. U zadanome korpusu postoji i primjer s genitivom množine: *množ'stvo zlb*. U prvom slučaju riječ je o apstraktnoj pojavi, a u drugom o njezinim različitim konkretnim pojavnostima. Zato prvo značenje podrazumijeva jediničnost, gramatički iskazanu genitivom jednine, a drugo mnogost, gramatički izraženo genitivom množine.

Genitiv količine, odnosno kvantifikacija imenskim skupinama ima semantičke sličnosti s genitivom posvojnosti, tj. s kategorijom posvojnosti (Kuna 2008: 45).

⁴ O jediničnosti i mnogosti kao značenjskoj opreci kategorije brojivosti vidi Znika (2002: 124–126). Valja napomenuti kako označavanje mnogosti ne podrazumijeva odmah i brojivost. Primjerice, Znika navodi kako imenica *pluralia tantum – financije* – u svom temeljnom značenju nije brojiva.



Tomu je tako kod imeničkih kvantifikacija, posebno onih kod kojih kvantifikator izražava kakvu cjelinu, npr. *měhь vodi*, *barilь vode* ili *stado kozь*.

2.4. Sročnost s predikatom

Kada je riječ o sročnim kvantifikacijskim skupinama, valja podsjetiti da se sročnost ne ostvaruje samo na razini sintagme između članova kvantifikacijske skupine, nego se ostvaruje i u odnosu kvantifikacijske skupine s predikatom na kojem se također izriču odgovarajuće kategorije roda i broja:

- (7) *mnogie lěpie d(ě)vi privele se bi vь suzu i ejeu prědale se bi emnuhu* – BrN₂ 235d (Est 2,8)

U netom navedenom primjeru riječ je o tzv. sintaktičkoj (formalnoj, gramatičkoj, *ad formam* ili po obliku) sročnosti. Kod upravljanih je kvantifikacija stanje nešto drukčije.

2.4.1. Sročnost u broju

U zadanome se korpusu imeničke kvantifikacijske skupine s predikatom slažu u broju, tj. gramatički broj kvantifikatora odgovara gramatičkom broju predikata. U primjeru se (8a) kvantifikator i predikat slažu u jednini, a u primjeru (8b) u množini:

- (8) a. *ondě pšen(i)ce vina i olěê **obilie** neizměrno obrětaet' se* – BrPm 219b
b. *i stada skoti rasput se* – BrVat₆ 210c (Jl 1,18)

Međutim, kako primjećuje Reinhart (2014: 342), „[u]z imenice koje označuju kakvo mnoštvo predikat može biti u jednini i u množini“. Iz primjera koje navodi Reinhart, s imeničkim kvantifikatorom *množbstvo*, kao i iz širega uvida u zadani korpus, može se primijetiti da se takve dvostrukosti javljaju u slučaju kada je kvantifikator u jednini, a dopuna u množini. Tada se u broju slažu ili kvantifikator i predikat (u jednini) ili dopuna i predikat (u množini). Pokazuju to i sljedeće inačice istoga retka u dvama različitim glagoljskim rukopisima.

- (9) a. *on'dě vodь **obilie** mnogo v prězde r(e)čenoj lokvi iz'biraet' se* – BrN₂ 411d
b. *ondě vodь **obilie** mnogo na visocě prězde v lokvě zbirajut' se* – BrVat₁₉ 283b



Prva ima jedninsku sročnost predikata i kvantifikatora (9a) dok druga ima množinsku sročnost predikata i dopune (9b). Potonji se primjer ne može tumačiti ni kao primjer kontaktne sročnosti, odnosno slaganja s najbližom imenicom jer je predikatu bliži kvantifikator u jednini (*obilie*) od dopune u množini (*vodb*). Ne može se govoriti ni o tzv. semantičkoj (logičkoj, *ad sensum* ili po smislu) sročnosti zato što je dopuna u gramatičkoj množini. Takvi primjeri ukazuju na to da i kvantifikator i dopuna mogu biti kontrolori sročnosti, odnosno riječi koje uvjetuju određeni tip sročnosti.⁵ Premda se na razini sintagme kvantifikator može smatrati glavom imenske skupine, na sintaktičkoj se razini pokazuje da su oba člana skupine relevantna.

Budući da prilozi kao vrsta riječi nemaju kategorije broja, zapravo se i ne može govoriti o sročnosti ili tipu sročnosti s predikatom. Može se utvrditi da u slučaju kada priložna kvantifikacijska skupina ima službu subjekta, predikat dolazi u jednini neovisno o tome u kojem je broju dopuna: primjeru je (10a) dopuna u jednini, a u (10b) u množini.

(10) a. *mного* *hudobê obrêcêet se* – RegBen 45r

b. *malo* *ihb ot čaše ego piti pokuševaše se* – BrN₂ 459c

U slučajevima kada je sročnost onemogućena (obustavljena, suspendirana), tumači Corbett (2006: 96–97), govornici se služe, morfološki ni po čemu posebnim, tzv. zadanim oblikom (eng. *default form*). Tako je u ruskome zadani oblik za kategoriju broja jednina, a za kategoriju roda srednji rod. Isto se može reći i za hrvatski jezik.

2.4.2. Sročnost u rodu

Broj je dostupnih primjera u kojima bi imenska kvantifikacijska skupina bila subjekt složenom glagolskom obliku s drugim aktivnim participom preterita (*l*-participom) znatno ograničen, ponajviše jer su se i prošlost i budućnost mogle izražavati jednostavnim glagolskim oblicima, pa zasada o sročnosti u rodu nije moguće govoriti s potpunom preciznošću.

Za priložne se kvantifikacije s velikom sigurnošću može reći da je particip u srednjem rodu jednine:

(11) a. *bêše že* *prišlo mnogo ljudi pomagati* – CPet 218v

b. *ne dvoimo se ubo da nekoliko* *b(o)žstva vb is(u)sovê plbti êvilo se bi* – BrVO 77c

⁵ Termin kontrolor sročnosti preuzet je prema Corbett (2006: 4). Vidi i Pišković (2011: 194).



Preuzimajući Corbettov termin *neutral agreement* Pišković (2011: 221) taj tip sročnosti naziva neutrumskom sročnosti.

Za imeničke se kvantifikacijske skupine zasada može navesti samo jedan primjer:

- (12) a. *i beše se sašlo množastvo ljudi* – CŽg 104v

Premda je i u navedenom primjeru particip srednjega roda, malo je vjerojatno da valja pomišljati na neutrumsku sročnost jer je i sam imenički kvantifikator srednjega roda (*množbstvo*). Unatoč nedostatku primjera vjerojatno je da će kod imeničkih kvantifikacijskih skupina izbor roda participa kao dijela predikata ovisiti o rodu imeničkoga kvantifikatora.

2.4.3. Sročnost sa sljedećim predikatom

Sročnost se s predikatom pokazuje još zanimljivijom pojavom kada se analiza proširi na daljnji kontekst. Pokazuju to i sljedeći primjeri:

- (13) a. *vidih' riku ogan'nu poleću i v' nei biše množastvo muži i žen' i bihu pogruženi v rici toi* – COxf 4d
b. *sabra se množastvo stran'nie voiski rat'nie ... ićući kuda bi mogli preiti i pož'gati z(e)mlju do v'stoka* – COxf 22b

U oba je prvi predikat koji prethodi imenskoj skupini u jednini (*biše, sabra se*), ali sljedeći su predikati (*bihu pogruženi, bi mogli preiti*) u množini. U primjeru je (13a) drugi predikat sročan s dopunom jer je dopuna u množini (*muži i žen'*). On se stoga može smatrati potvrdom kontaktne sročnosti u broju, odnosno sročnosti s bližom imenskom sastavnicom. No zato o kontaktnoj sročnosti u rodu ne može biti riječi jer je participni oblik u muškome rodu (*pogruženi*) iako mu je bliža imenica ženskoga roda (*žen'*). To pak nije neobična pojava jer su i inače participi kao dijelovi predikatnoga skupa u zadanome korpusu, kada su subjekti imenice muškoga i ženskoga roda zajedno, u muškom rodu (vidi Reinhart 2014: 341).

Primjer je pak (13b) posebno zanimljiv jer je dopuna u jednini i to jednini ženskoga roda (*stran'nie voiski rat'nie*), a drugi je predikat ne samo u množini nego i u množini muškoga roda (*bi mogli preiti*) pokazujući tako zanimljivo prožimanje



gramatike i izvanjezične stvarnosti koja vojsku očito poima kao skupinu pripadnika muškoga spola.⁶ U njemu je stoga riječ o semantičkoj sročnosti.

2.5. Sročnost s anaforičkim riječima

Osim sročnosti kvantifikacijskih skupina s predikatom, sintaktički je relevantna i sročnost s ostalim članovima rečeničnoga ustrojstva koji se odnose na skupinu. S dopunom su sročne zamjenice u sljedećim primjerima:

- (14) a. *iděže e(stb) mnogo množastvo sabranih remetb iže pod' imenemb više r(e)č(e)n(a)go o(tb)ca prebivajut' v' s(ve)tomb ob'služen'i vitezujutb – BrN₂ 368b*
- b. *koliko mnogo množ'stvo slatkosti tvoee g(ospod)i ku skril' esi boečim se tebe – CPar 29r (Ps 30, 20)*
- c. *ki is'pitaetb množ'stvo zvězd' i v'sêm' im' imena naricaetb – CPar 124r*

U primjeru (14a) odnosna je zamjenica *iže* u nominativu množine muškoga roda, pa tako i u rodu i u broju sročna s dopunom (*sabranih remetb*) te u broju sa sljedećim predikatima koji su za razliku od onoga prvoga (*estb*) u množini (*prebivajut'*, *vitezujutb*). I u preostala se dva primjera, (14b) i (14c), sročnost može identificirati kao kontaktna jer su dopuna (*slatkosti tvoee; zvězd'*) i zamjenica (*ku; v'sêm'*) bliže jedna drugoj nego što su to kvantifikator i zamjenica.

No tomu nije uvijek tako. Referentan član imenske kvantifikacije, odnosno kontrolor sročnosti može biti i sam kvantifikator:

- (15) a. *potomb vziskaše ego egda viděhu juže množastvo ljudi vērujuće v nego – BrVO 213d*
- b. *iz'net' že is kovčega svoego čes't'cu etar rib'ihb položi že ju nb uglnihb goručihb – BrN₂ 223b (Tob 8,2)*

⁶ U literaturi se može naći podatak da hrvatski crkvenoslavenski tzv. *l*-particip (drugi aktivni particip preterita) množine ženskoga roda ima nastavak *-i* prema starocrkvenoslavenskom *-y* (vidi Gadžijeva i Mihaljević 2014: 249). Drugim riječima, za oblik bi se *mogli* iz primjera (13b) moglo reći i da je ženskoga roda. No valja naglasiti da već i u biblijski hrvatski crkvenoslavenski (koji najbolje očituje normu jezika) prodire nastavak *-e* za ženski rod (vidi ovdje primjer (7)). Još se više to može pretpostaviti za zbornike čiji tekstovi ne predstavljaju uzorne primjere crkvenoslavenske norme. U *Oxfordskom* je zborniku zabilježen particip s nastavkom *-e* za subjekt ženskoga roda množine: *to su bile divice ke su divič'stvo svoje oskvrnile priê braka i zato priemlju ove muke* (COxf 5d). Stoga se s velikom vjerojatnošću može zaključiti da obliku *mogli* iz primjera (13b) valja pripisati obilježje muškoga roda.



U primjeru je (15a) particip *vêrujuće* u rodu, broju i padežu sročan s kvantifikatorom (*množastvo*), a ne s dopunom (*ljudi*) koja mu je položajem bliža. S kvantifikatorom *čes't'cu* u rodu je, broju i padežu sročna i lična zamjenica *ju* u primjeru (15b). Takvi primjeri pokazuju da položaj riječi ne potencira uvijek i kontaktnu sročnost, odnosno da izbor referentnoga člana kvantifikacijske imenske skupine može ovisiti i o nekim drugim aspektima komunikacijskoga čina koji ne moraju uvijek biti pretkazivi ili gramatički identificirani. Osim toga, još se jednom potvrđuje činjenica da su oba člana kvantifikacijske imenske skupine sintaktički i semantički jednako relevantna.

2.6. Zanimljivosti iz dijakronijske perspektive

Osim već navedenih, jedan od zanimljivijih vidova dijakronijske perspektive kvantifikacijskih skupina u hrvatskome jeziku može biti i usporedba upravljanih i sročnih kvantifikacijskih skupina u prošlosti i danas. O čemu je točno riječ pokazuju, primjerice, sljedeći hrvatskogoljski reci:

(16) a. *malom̃* že *mlêkom'* *kr'mlen'* *bistb* – BrVO 43c

b. *k'dê* *braš'no* *mnogo* i *vino* *dob'rovolno* – CVinod 47d

Oba navedena primjera donose sročne kvantifikacijske skupine ondje gdje bi suvremeni hrvatski jezik tražio upravljanu kvantifikacijsku skupinu (*s malo mljeka, mnogo brašna*). U tom je smislu u zadanome korpusu posebno uočljiva kvantifikacija pojma *vremena*. U suvremenom hrvatskom jeziku *vrijeme* se najčešće kvantificira upravljanim kvantifikacijskim skupinama (*mnogo vremena, toliko vremena, dugo vremena* i sl.).⁷ No tako nije bilo uvijek što potvrđuju sljedeće sročne kvantifikacijske skupine u zadanome korpusu: *po mnozêêm' vistinu vr(e)meni* (BrVb₁ 241a); *veliko li vrême slnce počiva* (CPet 232r); *toliko vr(ê)me s v(a)mi es(a)m̃* (MNov 197a, J 14,9); *dlgo vrime nas' čekal esi* (CAc 72v) i dr. (više primjera u RCHJR 2015: 4). Valja napomenuti kako bi u posljednjim dvjema skupinama kvantifikator valjalo interpretirati kao zamjenički pridjev (*toliko*) odnosno pridjev (*dlgo*) u akuzativu, a ne kao priloge što se može učiniti zbog oblične identičnosti.⁸ Da je tomu tako, potvrđuju grčka i latinska inačica skupine *toliko vr(ê)me*: *tanto*

⁷ Sročni su ne toliko učestali primjeri poput: *Pucao bih si u glavu da grad ne može na kratko vrijeme funkcionirati bez gradonačelnika, a sad će s gradonačelnikom još bolje*. (primjer preuzet iz Bujlan 2015).

⁸ Anonimnom rezententu/rezententici zahvaljujem na primjedbi da bi se navedene dvije skupine mogle tumačiti kao kršenje padežnoga pridruživanja prilikom upravljanja, tj. da su *toliko* i *dlgo* u njima prilozni. No ipak, kako stoji u tekstu, ne držim da je o tome riječ.



tempore i τοσοῦτον χρόνον. Prva je sročna imenska skupina u ablativu, a druga u akuzativu.

Nije naodmet spomenuti ni da se kroz vrijeme mijenjala semantička i formalna narav pojedinih kvantifikatora. Tako se u suvremenom hrvatskom jeziku pomoću priloga *nekoliko* kvantificiraju brojive imenice koje u skladu sa svojom brojivosti dolaze u genitivu množine (*nekoliko zubataca*, *nekoliko vjetropira*, *nekoliko zahe-rica*). U zadanom srednjovjekovnom korpusu pak i nije tako:

- (17) a. *aće biste str'péli **nekoliko** bezumie* – MVat₄ 250c (2C 11,1)
 b. *i bist' kada izminu **nekoliko** vrimene i porodi kralica drugu kčer* – ČŽg 71v
 c. *vazamši dvi kokoše ... i kruha **nekoliko*** – ČŽg 69v

U svim je navedenim primjerima dopuna u genitivu jednine, a značenje se priloga *nekoliko* iščitava kao 'malo', 'nešto malo'. U tome smislu zanimljiv može biti i ranije naveden primjer (5b) koji sadrži kvantifikacijsku sintagmu *snêga m'nož'stvo*. U suvremenom će se hrvatskom jeziku imenica *mnoštvo* kao kvantifikator najvjerojatnije naći uz brojive imenice te sigurno neće biti prvi izbor u kvantificiranju pojma snijega.

Valja napomenuti da spomenute zanimljivosti nisu samo svojina zadanoga korpusa. I u kasnijem su razdoblju zabilježene neke sličnosti, primjerice one vezane za prilog *nekoliko*: *Nekoliko jes vremena, da te ... zamišljena vidim* (J. Palmotić, 17. st.).⁹ U navedenom primjeru uz *nekoliko* također stoji genitiv jednine.

Osim toga, pogled u prošlost pokazuje i da kvantifikacijske skupine ne moraju biti ni sročne ni upravljane. U zadanome se srednjovjekovnom glagoljskom korpusu mogu naći primjeri poput *po nekoliko dneħ* (BrLab 98a). U njemu upravljanja ima, ali ono se ne uspostavlja između kvantifikatora (*nekoliko*) i dopune (*dneħ*), nego između prijedloga (*po*) i dopune koja je s obzirom na prijedlog očekivano u lokativu (množine). Riječ je stoga, formalno gledajući, o prijedložnoj skupini, a ne o kvantifikacijskoj imenskoj skupini, s tim da je količinski prilog nedeklinabilni član prijedložne skupine. Slični se prijedložni izrazi s kvantifikatorom mogu naći u mlađim razdobljima hrvatskoga jezika, npr.: *Ide z nekoliko vitezmi putujući* (F. Glavinčić, 17. st.).¹⁰ U tom primjeru prijedlog *z* upravlja instrumentalnim oblikom imenice *vitezmi*.

⁹ Primjer preuzet iz JAZU (1911–1916: 884).

¹⁰ Primjer preuzet iz JAZU (1911–1916: 884).



U svakom slučaju, dijakronijska perspektiva pridodaje jednu novu dimenziju kvantifikacijskim imenskim skupinama relevantnu ne samo za povijest hrvatskoga jezika nego i za opća saznanja o tom tipu kvantifikacije u flektivnim jezicima.

3. Zaključne napomene

Na temelju provedenoga istraživanja nebrojčenih upravljanih kvantifikacijskih skupina u hrvatskoglagoljskim spomenicima crkvenoslavenskoga razdoblja može se istaknuti da se punina njihova lingvističkoga identiteta otkriva na razini rečenice i na razini teksta. Drugim riječima, analiza sročnosti kvantifikacijskih imenskih skupina s ostalim dijelovima rečenice pokazuje da su mogućnosti (ne)slaganja raznolike. Dok su one prilično pretkazive, a tako i gramatički obvezatne na razini jednostavne rečenice, svakim se daljnjim proširivanjem konteksta otkrivaju zanimljiva prožimanja semantičkih i gramatičkih obilježja kvantifikacijskih skupina koja su počesto i rezultati izbora samoga govornika, a ne zadane jezične norme. I u samoj je jednostavnoj rečenici izbor referentnoga člana, odnosno kontrolora sročnosti dvojak. Tako se potvrđuje da su i kvantifikator i dopuna, odnosno glavni i zavisni član imenske sintagme, sintaktički i semantički jednako relevantni čimbenici stvaranja rečenice i teksta.

Kratice izvora

- BrLab – *I. ljubljanski (beramski) brevijar*, kraj 14. st.
BrN₂ – *II. novljanski brevijar*, 1495.
BrPm – *Pašmanski brevijar*, druga polovica 14. i 15. st.
BrVat₆ – *Vatikanski brevijar Illirico 6*, sredina – treća četvrt 14. st.
BrVat₁₉ – *Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19*, 1465.
BrVb₁ – *I. vrbnički brevijar*, 13.–14. st.
BrVO – *Brevijar Vida Omišljanina*, 1396. g.
MNov – *Misal kneza Novaka*, 1368.
MVat₄ – *Vatikanski misal Illirico 4*, početak 14. st.
RegBen – *Regula sv. Benedikta*, kraj 14. st.
CAc – *Zbornik duhovnoga štiva*, kraj 15. st.
COxf – *Oxfordski zbornik*, 15. st.
CPar – *Pariški zbornik*, 1375. g.
CPet – *Petrisov zbornik*, 1468.
CVinod – *Vinodolski zbornik*, početak 15. st.
CŽg – *Žgombičev zbornik*, 16. st.



Literatura

- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Buljan, Velinka. 2015. Pucao bih si u glavu da grad ne može kratko funkcionirati bez gradonačelnika. (<http://www.vecernji.hr/zg-vijesti/milan-bandic-pucaao-bih-si-u-glavuda-grad-ne-moze-funkcionirati-bez-gradonacelnika-1000889> (pristupljeno 8.7. 2015.)).
- Corbett, Greville G. 2006. *Agreement*. New York: Cambridge University Press.
- Gadžijeva, Sofija; Mihaljević, Milan. 2014. Glagoli. U Mihaljević, Milan (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 205–260. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- JAZU. 1911-1916. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika: dio VII: moračić – nepomiran*. Zagreb: JAZU.
- Kovačević, Ana. 2014. Prilozi. U Mihaljević, Milan (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 261–268. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- Kuna, Branko. 2008. Gramatička kategorija broja i drugi načini izražavanja količinskih značenja. U *Način u jeziku/Književnost i kultura pedesetih. Zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole*, 37–45. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Mihaljević, Milan. 2010. Položaj crkvenoslavenskoga jezika u hrvatskoj srednjovjekovnoj kulturi. U Velev, Ilija; Girevski, Aco; Makarijoska, Liljana; Piperkoski, Ilija; Mokrova, Kostadina (ur.), *Зборник на трудови од Меѓународниот научен собир „Свети Наум Охридски и словенската духовна, културна и писмена традиција“*, 229–238. Скопје: Универзитетот „Св. Кирил и Методиј.“
- Mihaljević, Milan. 2014. Zamjenice. U Mihaljević, Milan (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 133–150. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- Pišковиć, Tatjana. 2011. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- Reinhart, Johannes. 2014. Sintaksa. U Mihaljević, Milan (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 305–364. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut.
- RCJHR. 2015. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. 2. svezak: vrěďьнь – zapovědnica*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sudec, Sandra. 2013. Položaj pridjeva u imenskoj skupini u hrvatskom crkvenoslavenskom



- jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39(2). 631–644.
- Šarić, Ljiljana. 2002. *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vince, Jasna. 2004. Brojevi 1, 2, 11 i 12 u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. U Dürriegl, Marija-Ana; Mihaljević, Milan; Velčić, Franjo (ur.), *Glagoljica i hrvatski glagolizam: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb – Krk, 2. – 6. listopada 2002.)*, 595–605. Zagreb – Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija.
- Vince, Jasna. 2014a. Brojevi. U Mihaljević, Milan (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 189–204. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- Vince, Jasna. 2014b. *Sto i deset̆ lět̆*: glavni brojevi u hrvatskoglagoljskim tekstovima. U Badurina Stipčević, Vesna; Požar, Sandra; Velčić, Franjo (ur.), *Hrvatsko glagoljaštvo u europskom okružju*, 595–614. Zagreb: Staroslavenski institut.
- Vela, Jozo; Vrtič, Ivana. 2013. Verborum ordo mysterium: red riječi u Kašičevu prijevodu Biblije. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39(2). 645–673.
- Znika, Marija. 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Adresa autorice:

Ana Kovačević
Staroslavenski institut
Demetrova 11
10000 Zagreb
E-mail: ana.kovacevic@stin.hr

NON-NUMERICALLY QUANTIFIED NOUN PHRASES WITH A GOVERNING QUANTIFIER

Non-numerically quantified noun phrases with a governing quantifier are those in which adverbial or substantival quantifiers govern the complement in genitive case, e.g. in Croatian Church Slavonic:

- (1) *vele blaga*
much treasure-GEN.SG
'a lot of treasure'



(2) *čest'* *ribi* *pečeni*
piece-NOM.SG fish-GEN.SG broiled-GEN.SG
'a piece of broiled fish'

The paper examines and describes basic semantic and syntactic characteristics of this kind of quantified noun phrases (QNPs) with regard to QNP's components and their number, word order, genitive of quantity, QNP – predicate agreement, QNP – next predicate agreement, QNP – anaphoric words agreement. The agreement analysis shows that both components of a QNP, quantifier as well as its compliment, can act as an agreement controller.

The study is based on the corpus of the Croatian Glagolitic texts of the Church Slavonic period, i.e. on the referential and representative corpus of the *Dictionary of the Croatian Redaction of Church Slavonic*. Therefore, some noticeable diachronic features in comparison with modern Croatian have been mentioned as well.

Key words: non-numerically quantified noun phrases; government; agreement; Croatian Church Slavonic.